

KONFERENCJA
„CONTEXTUALISING THE FIFTH CRUSADE”

W dniach 13–14 IV 2012 r. w Canterbury (University of Kent) odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa poświęcona piątej wyprawie krzyżowej (1217–1221) i, szerzej, ruchowi krucjatowemu w pierwszej połowie XIII w. Organizatorami konferencji byli młodzi historycy-mediewiści, reprezentujący różne ośrodki naukowe Wielkiej Brytanii: Liz Mylod i Guy Perry (University of Leeds), Thomas Smith (Royal Holloway, University of London) oraz Jan Vandenburg (University of Kent). Celem konferencji było skonfrontowanie najnowszych osiągnięć naukowych w dziedzinie badań nad piątą krucjatą, która była czymś więcej niż kampanią militarną – zapoczątkowała ona jeden z najbardziej dynamicznych okresów w dziejach wypraw krzyżowych, który zakończył się wraz z fiaskiem wyprawy króla Francji Ludwika IX (1254). Osobne miejsce w programie konferencji znalazły tematy związane z zagadnieniami krucjatowo-zakonnymi, dotyczące obszarów Europy Północnej i zakonu krzyżackiego (sesja IV).

Dwudniowa konferencja została podzielona na 7 sesji, uzupełnionych wykładami kilku zaproszonych gości. Wydarzenie otworzył prof. Alan V. Murray (University of Leeds), który w swoim wystąpieniu, zatytułowanym „The Place of Egypt in the Strategic Thinking of the Crusades, 1099–1227”, ukazał znaczenie Egiptu w planach militarnych poszczególnych krucjat, poczynając od pierwszej wyprawy z końca XI w., a skończywszy w przededniu ekspedycji cesarza Fryderyka II Hohenstaufa.

Sesja I konferencji („Papal Influence”) została poświęcona zagadnieniom wpływu kolejnych papieży pierwszej połowy XIII w. na powstanie nowego oblicza wypraw do Ziemi Świętej. Prof. Pierre-Vincent Claverie (Assemblée Nationale, Paris) w swoim wystąpieniu „*Totius populi Christiani negotium* ou la conception de la croisade chez Honorius III (1216–1221)” skupił się na omówieniu papieskiej koncepcji wyprawy do Ziemi Świętej, poddając analizie dorobek teologiczny scholastyków XII w., których Honoriusz III był przedstawicielem. Papież, jako pośrednik między Bogiem a ludźmi, stawiał sobie za cel główny oswobodzenie Jerozolimy, miejsca, gdzie miała nastąpić paruzja, i innych miejsc świętych. Ideologiczna podbudowa tej koncepcji znajduje wyraz w bogatej spuściznie pisarskiej papieża. Z kolei Danielle Park (Royal Holloway) w referacie pt. „Third Time’s the Charm? Papal Protection under Eugenius III, Innocent III and Honorius III” przedstawiła interesujące zagadnienie papieskich bulli protekcyjnych dla rodzin i majątków uczestników wypraw na Wschód. Autorka stwierdza, że Honoriusz III nie kontynuował w tym względzie nowatorskich rozwiązań swojego poprzednika Innocentego III, ale raczej wracał do języka Eugeniusza III. Ostatni referat w tej sesji, zatytułowany

„The Role of Pope Honorius III in the Fifth Crusade”, zaprezentował Thomas Smith (Royal Holloway). Poruszył on ciekawy temat roli Honoriusza III w czasie piątej krucjaty i podjął polemikę z ugruntowanym przekonaniem, że wyprawa do Egiptu była „krucjatą papieską”. Autor zniuansował, na podstawie źródeł, rolę i znaczenie papieża w organizacji i przebiegu wyprawy.

Sesja II („The Role of Egypt”) została poświęcona roli Egiptu w czasie piątej krucjaty. Prof. Mahmoud Said Omran (Alexandria University) na podstawie barwnej, bogato ilustrowanej prezentacji przedstawił własną koncepcję funkcjonowania systemu obronnego Damietty w pierwszej połowie XIII w. i zaproponował ciekawą rekonstrukcję wież połączonych łańcuchem, a strzegących wejścia do portu. Według uczonego z Egiptu opisywana w kronikach wieża obronna po drugiej stronie Nilu (w kronikach zachodnich zwana „La Cosbarie”) wznosiła się już w wodach rzeki, chociaż w bliskim sąsiedztwie brzegu. Z kolei Prof. François-Olivier Touati (Université François Rabelais, Tours) w swoim wystąpieniu („De la Plaine du Pô au delta du Nil: la création d'une commune Bolonaise à Damiette en 1220”) skupił się na jednym z pozamilitarnych elementów piątej krucjaty, jakim było założenie w zdobytej Damietcie kupieckiej wspólnoty Bolończyków. Epizod ten jest bogato udokumentowany nie tylko w kronikach, ale także w licznych dokumentach, takich jak kontrakty kupieckie czy testamenty. Jako ostatnia w tej sesji głos zabrała Liz Mylod (University of Leeds), która w swoim referacie („Pilgrim descriptions of the Holy Land and the Fifth Crusade”) skupiła się na zagadnieniu, jakim był renesans zainteresowania Egiptem w Europie w wyniku krucjaty. Autorka wskazała na fakt, że Egipt jest interesującym dla chrześcijan miejscem, także w aspekcie religijnym – wiele wydarzeń Starego i Nowego Testamentu działo się w tym kraju, tu działali wybitni doktorzy Kościoła i rodziły się chrześcijańskie wspólnoty.

Po zakończeniu sesji II kolejny wykład wygłosił prof. Peter W. Edbury (Cardiff University), który skupił się na kronikarskich opisach piątej krucjaty. Przedmiotem szczególnego zainteresowania tego badacza są kroniki spisane w języku starofrancuskim, a znane jako *Ernoul* i *Estoire de Eracles*. W swoim wystąpieniu prof. Edbury próbował odpowiedzieć na pytanie, gdzie, kiedy i dla kogo obie te kroniki zostały napisane, zapowiadając jednocześnie wydanie ich obu drukiem w tłumaczeniu na język angielski.

Sesja III („Textual Traditions”) poświęcona była tradycji krucjatowej w zachowanych tekstach. Jako pierwszy w tej części konferencji wystąpił prof. Nicholas Cooureas (Cyprus Research Centre, Nicosia), który poddał analizie opisy piątej krucjaty zachowane w późnośredniowiecznej cypryjskiej kronice znanej jako *Chronique d'Amadi*. Z kolei dr Valentin L. Portnykh (Novosibirsk State University) w swoim referacie zatytułowanym „The Use of the Bible in the Sources of the Fifth Crusade” poddał analizie szereg zachowanych tekstów z okresu krucjat w aspekcie odwołań do zapisów Starego i Nowego Testamentu w nich zawartych. Jako ostatni w tej sesji wystąpił Mathieu Rajohnson (Université Paris Ouest), który w swoim wystąpieniu („Rome, vos estes refroidie d'aidier de la terre de Surie. Originality and Reception of

Huon of Saint-Quentin's Critical Discourse") zajął się krytycznymi wobec papieżstwa utworami Huona de Saint-Quentin, powstałymi po klęsce piątej krucjaty.

Sesja IV, ostatnia w pierwszym dniu konferencji, poświęcona została szczegółowym zagadnieniom dotyczącym zakonu krzyżackiego i zaangażowania w krucjatę krajów północnej Europy („The Teutonic Order and the North”). Jako pierwszy w tej części spotkania wystąpił dr Nicholas Morton (Nottingham Trent University), który omówił zagadnienie wpływu piątej krucjaty na wzrost międzynarodowego znaczenia zakonu krzyżackiego w pierwszej połowie XIII w. i roli wielkiego mistrza Hermana von Salza. Brytyjski historyk omówił sposób, w jaki opowieści o krucjatowych dokonaniach Krzyżaków w Egipcie przełożyły się na wzrost liczby nadań dla zakonu w Europie Zachodniej. Zagadnienia wzrostu bazy majątkowej zakonu krzyżackiego w tej części Europy w wyniku wydarzeń w Egipcie na przykładzie rozwoju posiadłości zakonnych we Francji omówił dr Karol Polejowski (Gdańsk). W swoim wystąpieniu („The Teutonic Knights during the Fifth Crusade and its Rise in Western Europe – The French Case Study”) zwrócił uwagę na rozbieżności między uznaniem waleczności Krzyżaków – Nowych Machabeuszy, którzy pod Damiettą otrzymali od francuskiego rycerstwa szereg nadań, a trudnością w ich realizacji we Francji po roku 1221. Jako ostatni pierwszego dnia konferencji wystąpił Pål Berg Svenungsen (University of Bergen), który na przykładzie Norwegii omówił realizację wezwania do krucjaty. Zwrócił przy tym uwagę na skalę zaangażowania w głoszenie krucjaty ze strony norweskiego Kościoła, a szczególnie arcybiskupa Guthormra z Nidaros (obecnie Trondheim) oraz monarchii.

Drugi dzień konferencji rozpoczęła sesja („Southwest and Southeast”) poświęcona ruchowi krucjatowemu na południowym zachodzie i południowym wschodzie świata chrześcijańskiego. Jako pierwszy swój referat wygłosił dr José Manuel Rodríguez García (UNED Madrid), który przedstawił przebieg krucjat na Półwyspie Iberyjskim w okresie 1213–1225, umieszczając je w kontekście piątej krucjaty. Szczególny nacisk hiszpański historyk położył na aspekt zaangażowania w krucjatę królestw Kastylii i Leonu. Zaangażowanie krucjatowe mieszkańców ziem południowo-wschodnich zachodniego chrześcijaństwa, czyli dzisiejszej Chorwacji i Słowenii, zostało przedstawione przez dr Hrvoje Kekeza (Croatian Institute of History, Zagreb) oraz dr Miha Kosi (Slovenian Academy of Sciences and Arts, Ljubljana). W swoim referacie („Croats and the Fifth Crusade: Did the Two Members of the Babonići Noble Family Accompany King Andrew II of Hungary on his Crusade?”) H. Kekez przedstawił krucjatowe zaangażowanie chorwackiej rodziny Babonići u boku króla Węgier Andrzeja II. Z kolei M. Kosi („Crusading in the Southeast of the Holy Roman Empire in the First Decades of the 13th Century – the Fifth Crusade and its Aftermath”) omówił znaczenie południowo-wschodnich ziem Cesarstwa Rzymskiego jako szlaku oddziałów zmierzających na Wschód, ale także jako terenu dużej aktywności lokalnej arystokracji w dziele organizacji nowej krucjaty po klęsce wyprawy egipskiej.

Sesja VI („Preaching”) w całości poświęcona była kwestiom głoszenia krucjaty w krajach Zachodu. Dr Christian Grasso (École Pratique des Hautes Études,

Paris) na podstawie rejestrów kancelarii papieża Honoriusza III przedstawił zagadnienie głoszenia krucjaty („Les prédicateurs de la croisade pendant le pontificat d'Honorius II (1216–1227)”). Grasso podzielił w tym względzie papieskie narzędzia na dwie grupy: pierwsza – to listy wysyłane do chrześcijan, a głoszące konieczność organizacji krucjaty, druga zaś to papieskie nominacje dla oficjalnych delegatów Stolicy Apostolskiej, których celem było głoszenie krucjaty. To właśnie tej grupie swoje wystąpienie poświęcił Grasso.

Jan Vandenburgie (University of Kent) poddał analizie dzieło Jakuba de Vitry *Historia Orientalis*, głównie w aspekcie odnowienia ruchu krucjatowego w Zachodniej Europie po zakończeniu IV Soboru Laterańskiego („Jacques de Vitry's *Historia Orientalis* and the Renewed crusading Movement after Fourth Lateran Council”). W tym układzie propagandowe dzieło Jakuba de Vitry jest swoistą encyklopedią Wschodu, która ma ułatwić świętą pielgrzymkę.

Po zakończeniu sesji wykład wygłosił prof. Bernard Hamilton (University of Nottingham), który skupił się na roli mitu o księdzu Janie w planach krucjatowych („The Impact of Prester John on the Fifth Crusade”). Brytyjski historyk wskazał, w jaki sposób religijne wyobrażenia o księdzu Janie i wiara w nie duchowych przywódców krucjaty spowodowały podjęcie katastrofalnych w skutkach decyzji świeckich dowódców wyprawy.

Ostatnia, siódma sesja konferencji poświęcona została w całości postaci cesarza Fryderyka II i jego wpływowi na ruch krucjatowy w pierwszej połowie XIII w. Dr Marcello Pacifico (Università di Palermo) w swoim referacie („The Crusade of Frederick II and Crusading after 1221”) przedstawił zagadnienie przenikania się świata chrześcijańskiego i muzułmańskiego w czasach Fryderyka II, kiedy to Europę opuściły cztery wyprawy krzyżowe. Jak się okazało, były one jedynie epizodami w trwających setki lat wzajemnych kontaktach obu cywilizacji w świecie śródziemnomorskim. Referat zamykający sesję, a zarazem całą konferencję, wygłosił dr Guy Perry (University of Leeds). W swoim wystąpieniu („From John, King of Jerusalem, to the Emperor-Elect Frederick II: a Hitherto-Neglected Letter from the Fifth Crusade”) Perry skupił się na mało znanym liście króla Jana de Brienne do Fryderyka II, napisanym bezpośrednio po zdobyciu Damietty. Brytyjski historyk analizuje jego treść w szerszym aspekcie trwających wówczas dyskusji nad problemem przywództwa krucjaty.

Konferencja zakończyła się dyskusją, która miała z jednej strony charakter podsumowujący (prof. B. Hamilton), z drugiej zaś wyłoniła kilka aspektów, które wymagać będą dalszych badań i dyskusji. Tym samym organizatorzy wyrazili nadzieję, że spotkanie w Canterbury stanie się początkiem badań nad ruchem krucjatowym w XIII w., które zaowocują kolejnymi konferencjami naukowymi. Natomiast bezpośrednim rezultatem konferencji w Canterbury będzie wydanie drukiem artykułów, które powstaną na bazie wygłoszonych referatów.

Karol Polejowski (Gdańsk)